

A szerzői jog által nyújtott lehetőségek a távoktatás területén

Dr. Hepp Nóra

Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

Szerzői Jogi Főosztály / Nemzetközi Szerzői Jogi Osztály

---

1. A szerzői jog fogalma

A szerzői jog a szellemi tulajdon-jog egyik ága, amelyet a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (rövidítve Sztj. vagy szerzői jogi törvény) szabályoz; ez a jogterület a szűkebb értelemben vett szerzői jogot, valamint az úgynevezett kapcsolódó jogokat foglalja magában. A szűkebb értelemben vett szerzői jog az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokon fennálló jogokat védi, míg a kapcsolódó jogok a szomszédos jogokat, valamint a sui generis adatbázisokhoz kapcsolódó jogokat jelentik.

2. A szerzői jog tárgya

A szerzői jog az irodalom (pl. szépirodalmi művek, színművek), a tudomány (pl. szakirodalmi művek) és a művészet (pl. zeneművek, filmalkotások, rajzok, festmények, fotóművészeti alkotások, iparművészeti alkotások, építészeti alkotások) területén létrehozott művek számára biztosít jogi védelmet [Sztj. 1. § (1) bek.]. Léteznek ugyanakkor olyan művek, amelyek nem sorolhatók be a hagyományos értelemben vett irodalom, tudomány és művészet területére, ellenben mégis szerzői jogi védelem tárgyát képezhetik. Ilyenek például a honlap és multimédiás mű. [Sztj. 1. § (2) bek.].

Szerzői jogi védelemben csak azok az alkotások részesülhetnek, amelyek a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jelleggel bírnak. Az egyéni, eredeti jelleg megítélése nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítéllettől [Sztj. 1. § (3) bek.]. Az alkotás akkor részesülhet védelemben, ha a szerző egyéni, eredeti jelleggel fejezi ki a tartalomban rejlő gondolatot. Ennek feltétele, hogy a szerzői szabadság fennálljon, azaz az alkotás tere ne legyen teljesen meghatározva a körülmények által (pl. a restaurátor munkája esetében).

Nem részesülhet szerzői jogi védelemben az ötlet, az elv, az elgondolás, az eljárás, a működési módszer és a matematikai művelet. Ezek ugyanis a műben foglalt tartalmat adják, ezek kifejeződése (pl. a „filmötlet” szinopszisba foglalása, az „eljárás” tudományos cikkben történő kifejtése), és nem pedig maguk a gondolatok részesülhetnek védelemben. [Sztj. 1. § (5)–(6) bek.].

A szerzői jogi védelem automatikusan, a mű létrejöttével keletkezik [Sztj. 9. § (1) bek.]. Nincs szükség az iparjogvédelem területén ismert hatósági eljárásra, a jogi védelem keletkezésének nem feltétele, hogy a művet valahová bejelentés, vagy bárhol nyilvántartásba vegyék.

3. A szerzőt megillető személyhez fűződő és vagyoni jogok

A szerzői jog azt a természetes személyt illeti meg, aki a művet megalkotta (szerző), tehát akinek tevékenysége eredményeként a mű létrejött [Szjt. 4. § (1) bek.].

A szerzők általában azért alkotnak, hogy művüket (legyen az festmény, videoklip, zeneszám vagy adott esetben egy ötletes honlap) nyilvánosságra hozzák és a köznek bemutassák. Nem elhanyagolható ugyanakkor természetesen a létrehozott mű felhasználásával, hasznosításával járó díjazás, illetve anyagi haszon sem. A szerzőt megillető jogok – amelyek az ún. személyhez fűződő jogokból és a vagyoni jogokból állnak – a szerzők számára egyszerre teszik lehetővé, hogy művüket a nyilvánosság megismerhesse, és egyben jogi védelmet biztosítsanak számukra.

A személyhez fűződő jogok a következőket jelentik:

- a szerző maga dönthet arról, hogy nyilvánosságra hozza-e művét,
- a szerzőt megilleti a jog arra, hogy művén vagy a művére vonatkozó közleményen őt szerzőként, ebben a minőségében feltüntessék,
- a szerző jogosult fellépni művének integritása, azaz egységének védelme érdekében [Szjt. 10–13. §-ok].

A vagyoni jog a szerző vagyoni érdekeit szolgálja. A vagyoni érdek a mű érzékelhetővé tételével van szoros összefüggésben, ami pedig a szerzői jogi értelemben vett felhasználást jelenti. A személyhez fűződő jogokhoz hasonlóan – az Szjt.-ben meghatározott kivételektől eltekintve – a vagyoni jogok főszabályként másra nem szállhatnak át, nem ruházhatók át, és e jogokról nem lehet érvényesen lemondani [Szjt. 9. § (3) bek.].

A szerzői jogi törvény számos vagyoni jogot felsorol, e lista azonban nem kimerítő [Szjt. 17. §]. A vagyoni jogok sajátossága, hogy azokat nemcsak a szerző gyakorolhatja. Gondoljunk például azokra az esetekre, amikor a vagyoni jogokkal nem a szerző, hanem például a munkáltató vagy a reklámozás céljára megrendelt mű megrendelője rendelkezik. Az oktatást, illetve távoktatást érintő vagyoni jogok körébe tartoznak a következők: a mű többszörözése (pl. fénymásolással, nyomtatással, internetre történő feltöltéssel), a mű terjesztése (pl. a mű kereskedelmi forgalomba hozatalával), valamint a nyilvánossághoz közvetítése (azaz a műhöz interneten történő hozzáférés biztosítása). E körbe tartozik az átdolgozás joga, ami jelenti a mű fordítását és a mű minden más olyan megváltoztatását is, amelynek eredményeképpen az eredeti műből származó más mű jön létre. Az átdolgozás eredményeként létrejött alkotás szerzői műnek minősül, ha egyéni-eredeti jellege megállapítható. [Szjt. 29. §].

4. A szerzői művek felhasználása

A szerzőt megillető vagyoni jogokat olyan személy is gyakorolhatja, aki a szerzőtől –erre irányuló szerződés alapján – engedélyt kap. Gyakori eset ugyanis, hogy a mű nem a szerző részéről, hanem egy

könyvkiadó, egy hangfelvétel-kiadó vagy éppen egy építővállalat közbeiktatásával kerül nyilvánosságra. Ezekben az esetekben a vagyoni jogok gyakorlása a felhasználási szerződésen keresztül történik, ami a műhöz való hozzáférés biztosítását is jelenti a felhasználók (így pl. az olvasók, a zenehallgatók) számára.

Felhasználási szerződés alapján a szerző engedélyt ad művének felhasználására, a felhasználó ennek fejében köteles díjat fizetni a szerzőnek [Sztj. 42. § (1) bek.]. A felhasználási szerződés tehát a szerző és a felhasználó között jön létre annak érdekében, hogy megállapodjanak a mű felhasználására vonatkozó feltételekről.

Főszabály szerint szerző csak természetes személy, ember lehet, de a felhasználási szerződés esetében a szerzői oldalon állhat a szerzőn kívül más személy is, például gazdasági társaság (könyvkiadó stb.) vagy közös jogkezelő szervezet (Artisjus, Hungart stb.).

A szerzői jogi törvény a szerző érdekeit védi, ugyanis minden olyan esetben, amikor a szerződés rendelkezése nem egyértelmű, a szerző érdekeit szem előtt tartva kell dönteni. Ha a felhasználás terjedelme hiányos vagy nem egyértelmű módon került megfogalmazásra, a szerződésnek a felhasználás módjára és mértékére vonatkozó rendelkezéseit a szerződés céljának eléréséhez mérten, a szerző érdekeit figyelembe véve kell értelmezni. Fontos megjegyezni, hogy a felhasználó csak a szerződés megkötésekor ismert felhasználási módokra tekintettel szerezhet felhasználási engedélyt. További korlát, hogy egy kiadó nem köthet a szerzővel olyan szerződést, amely meghatározhatatlan műfajú és/vagy számú műre vonatkozik. Életműszerződés kötésére tehát nincs lehetőség.

Említést kell tenni az ún. Creative Commons-mozgalomról is, amely 2001-ben Lawrence Lessig (a Stanford jogi egyetem professzora) kezdeményezése alapján indult meg, és a híres Eldred kontra Ashcroft esethez kapcsolódik.

A Creative Commons weboldala lehetővé teszi a szerzők számára, hogy a műveiken fennálló egyes jogokat a közösségre hagyományozzanak, míg másokat maguknak megtartsanak. Mindezt változatos engedélyezési és szerződésformákkal segíti, amelyek lehetővé teszik például a teljes közkinccsé nyilvánítást éppúgy, mint többféle engedélyt a nyílt tartalom biztosításához. A Creative Commons engedélyei a következő négy korlátozó feltétel kombinációiból állnak össze, amelyek a következő jogokhoz kapcsolódnak:

Jogok:

- a mű szabadon másolható, terjeszthető, bemutatható és előadható,
- származékos művek (feldolgozások) hozhatóak létre.

Korlátozások:

- Nevezd meg! [Attribution (by)]: a szerző vagy a jogosult által meghatározott módon fel kell tüntetni a műhöz kapcsolódó információkat (pl. a szerző nevét vagy álnevét, a mű címét).
- Ne add el! [Noncommercial (nc)]: a mű nem használható fel kereskedelmi célokra.
- Ne változtasd! [No Derivative Works (nd, NoDerivs)]: a mű nem módosítható, és nem készíthető belőle származékos mű (átdolgozás tilalma).

– Így add tovább! [Share Alike (sa)]: a mű a jelenlegivel megegyező vagy annak megfelelő engedély alatt terjeszthető.

Forrás és bővebben: http://hu.wikipedia.org/wiki/Creative_Commons.

5. Mikor nem kell felhasználási szerződést kötni?

5.1. Szabad felhasználás (különös tekintettel az oktatásra)

Szabad felhasználáson a szerzői jog által védett művek olyan egyes felhasználásait értjük, amelyekhez nincs szükség a szerző engedélyére, és a felhasználás díjtalan. A szabad felhasználás esetköreit – szemben a felhasználás körébe tartozó vagyoni jogokkal – kimerítő jelleggel határozza meg a szerzői jogi törvény. Szabad felhasználást a szerzői jogi törvény rendszerint a közérdeket szem előtt tartó célokra enged. Ilyen „közérdek” jellemzően az oktatáshoz, a művelődéshez, a tudományos kutatáshoz vagy a szabad információhoz jutás biztosításához kapcsolódik.

Az oktatással, illetve tanulással kapcsolatos kivételekről mind az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) (a továbbiakban Infosoc-irányelv), mind pedig a hazai szerzői jogi szabályozás tartalmaz iránymutatást.

Az Infosoc-irányelv célként tűzi ki a védett műveken és más teljesítményeken keresztül a tanuláshoz és a kultúra terjesztésének az ösztönzését, így a szerzőt megillető jogok e tekintetében történő korlátozását. [Infosoc-irányelv (14) preambuluma] Az irányelv ugyanakkor feltételként említi, hogy az oktatás – beleértve a távoktatást is – céljal történő szabad felhasználás nem irányulhat kereskedelmi célra. A nem kereskedelmi jellegű tevékenység alapján kell megítélni, tehát nem az érintett intézmény szervezeti felépítése, illetve finanszírozási formája a meghatározó tényező. [Infosoc-irányelv (42) preambuluma] Az említett kivételekre vonatkozóan az irányelv korlátozásokat fogalmaz meg a szerzőt illető vagyoni jogokra vonatkozóan, így többek között a többszörözéssel, a terjesztéssel, illetve a nyilvánossághoz közvetítéssel kapcsolatban.

Ezek közül két kivétel emelhető ki. Az egyik ilyen rendelkezés értelmében megengedett a kizárólag oktatási szemléltetés céljából végzett felhasználás, amennyiben lehetséges, a forrás feltüntetésével – beleértve a szerző nevét is –, és az elérni kívánt nem kereskedelmi cél által indokolt terjedelemben. [Infosoc-irányelv 5. cikkének (3) bekezdésének a.)] A másik ilyen rendelkezés szerint védett műveket és teljesítményeket bizonyos feltételek mentén a nyilvánosság egyes tagjai számára közvetítéssel egyéni tanulás céljából az oktatási intézmények helyiségeiben e célra kijelölt terminálokon hozzáférhetővé tehetők. [Infosoc-irányelv 5. cikkének (3) bekezdésének n.)]

A magyar szerzői jogi törvény céljai között fogalmazza meg preambulumban az olyan szabályozást, amely korszerű és egyensúlyt teremt és tart fenn a szerzők és a széles közönség érdekei között, különös tekintettel az oktatásra.

Így a szabad felhasználását érintő szabályozás [Sztj. 33.§–41. §-ok] értelmében a szerzők jogainak korlátozását megalapozó indokok között az oktatás is szerepet kap, aminek köszönhetően ki kell

emelni az idézést, az átvételt (az idézés terjedelmét meghaladó szöveg átvétele), az oktatási célú másolást, továbbá a dedikált terminálokon történő nyilvánossághoz közvetítést.

Végül meg kell említeni az ún. háromlépcsős tesztet, ami szerint a szabad felhasználás csak annyiban megengedett, illetve díjtalan, ha az nem sérelmes a mű rendes felhasználására és indokolatlanul nem károsítja a szerző jogos érdekeit, továbbá, ha megfelel a tisztesség követelményeinek és nem irányul a szabad felhasználás rendeltetésével össze nem férő célra [Szjt. 33. § (2)]. Többek között erre tekintettel került kizárásra a szabad felhasználási esetek többségénél a jövedelemszerzésre irányultság is.

A szerző/jogosult a szabad felhasználás körében köteles túrni művének engedély nélküli és ingyenes felhasználását, ugyanakkor a felhasználó irányában elvárás, hogy ezt csak az említett korlátok között, kizárólag a biztosítani kívánt célhoz szükséges mértékben és módon, a törvényi feltételek figyelembevételével tegye meg.

5.2. Védelmi idő

A szerzői jogi törvény a szerzőt megillető jogokat a szerző életében és halálát követő hetven éven át részesíti védelemben (védelmi idő) [Szjt. 31. §].

A szomszédos jogi teljesítmények esetében a védelmi idő ötven év, amelynek kezdő időpontja többnyire az adott teljesítmény nyilvánosságra hozatalához kötődik (pl. hangfelvétel esetében a forgalomba hozatal napja) [Szjt. 84. §].

A védelmi idő elteltét követően a mű közkinccsé válik, azt bárki engedély nélkül felhasználhatja, átdolgozhatja, stb. Fontos megjegyezni, hogy az elhunyt szerző emlékét sértő magatartás ellen a védelmi idő lejártától függetlenül felléphet az örökös vagy az érintett közös jogkezelő, illetve érdekképviseleti szervezet, ha a magatartás sértene a szerző névfeltüntetési jogát [Szjt. 14. § (2) bek.].

6. Jogérvényesítés

Fontos szólni arról a kérdéstről is, hogy a szerző, illetve a jogosult számára milyen lehetőségek állnak rendelkezésre a szerzői jogok megsértése esetén. Mind a polgári jog, mind a büntetőjog biztosít olyan eszközöket, amelyek elősegítik a védelem érvényesítését. A szerzői jogi területen elsősorban a polgári jogi eszközök jönnek szóba [Szjt. 94. §].

A szerzői jogi jogsértésnek két típusú szankciója van.

□ Objektívek azok a szankciók, amelyek esetében nincs jelentősége annak, hogy a jogsértő felróhatóan járt-e el, azaz hibás, felelős volt-e a jogsértésért (ilyen szankciók pl. a jogsértés megállapítása, az attól való eltiltás, az elégtételadás, az adatszolgáltatás, a jogsértéssel elért gazdagodás megtérítése, az eredeti állapot helyreállítása, a jogsértés eszközeinek és eredményének – pl. hamis CD-k, vagy illegális könyvek előállítására használt nyomdagép – lefoglalása és megsemmisítése).

□ A szubjektív polgári jogi szankció a kártérítés, amely csak akkor alkalmazható, ha a jogsértő felróhatóan járt el; a jogsértőt terheli annak bizonyítása, hogy részéről nem merült fel felróhatóság, tehát neki kell kimentenie magát ahhoz, hogy ne terhelje őt kártérítési kötelezettség.

Csak végső esetben kerül sor a büntetőjogi szankciók alkalmazására, és csak a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvényben meghatározott esetekben, ilyen például a bitorlás (a jogsértő más művét saját műveként tünteti fel, ezzel vagyoni hátrány okozva a jogosultnak), vagy a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése (haszonszerzés végett, vagy vagyoni hátrányt okozva).

Ki kell emelni továbbá, hogy az interneten elkövetett szerzői jogi jogsértések esetén lehetőség van az értesítési-eltávolítási eljárásra. Ebben az eljárásban mód van arra, hogy a szerző a jogsértő tartalmat közlő anyagot az internetszolgáltató közreműködésével távolítsa el a szóban forgó weboldalról a peres eljárás elkerülése érdekében.

A nyilvánossághoz közvetítés egy sokszereplős felhasználás, amelyben a szerző, a felhasználó és a szolgáltatók egyaránt helyet kapnak. Sok esetben nehézséget jelent a felelősség kérdésének megítélése.

Az eltávolítási eljárás egy alapvetően peren kívüli eljárás, ezért gyors és hatékony jogvédelmet biztosít a jogosult számára a jogait feltételezhetően sértő tartalmú információs társadalommal összefüggő szolgáltatásokhoz való hozzáférés letiltására vagy eltávolíttatására.

A jogosult teljes bizonyító erejű magánokiratba vagy közokiratba foglalt értesítésével személyesen vagy meghatalmazottja útján felhívhatja az internetszolgáltatót a jogait sértő tartalmú információ eltávolítására. A szolgáltató felelősség alóli mentesülésének feltétele, hogy a jogsértő magatartásról való tudomásszerzést követően haladéktalanul intézkedjen a jogellenes tartalmú információ eltávolítása vagy az ahhoz való hozzáférés megtiltása iránt. Az internetszolgáltatónak 12 órán belül meg kell szüntetnie a hozzáférést a jogellenes tartalomhoz és erről a tartalomszolgáltatót értesítenie kell. A tartalomszolgáltató erre kifogással élhet és bebizonyíthatja, hogy az általa feltett tartalom miért nem volt jogsértő. A jogosult erre válaszként a jogsértéssel kapcsolatos igényeit bírósági úton érvényesítheti.

A gyakorlatban problémát jelent, hogy a szerző milyen módon léphet fel a tartalomszolgáltatóval szemben. Nem minden esetben van ugyanis a kapcsolat a honlapon feltüntetve. Számos esetben nehézséget jelent, hogy az internetszolgáltató nem adja ki a tartalomszolgáltató adatait. Az Európai Bíróság legutolsó ítéletében úgy foglalt állást, hogy a tagállamokra van bízva, hogy kötelezik-e a tartalomszolgáltatót az adatszolgáltatásra.
